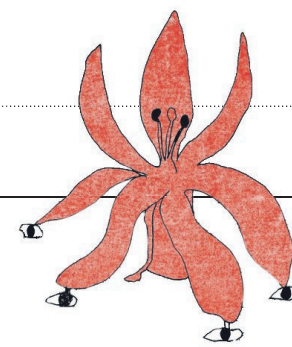

Beeldende kunst Biennale van Venetië

Om stil van te worden

Neem een diepe ademteug. Adem uit. Laat je schouders zakken. Sluit je ogen.' Zo luidde de uitnodiging van de Kameroens-Zwitserse curator Koyo Kouoh aan bezoekers van de Biennale van Venetië. Een contemplatieve editie had ze voor ogen. Luisteren naar ingetogen mineurklanken, naar de troost van poëzie, naar complexe melodieën zonder 'orkestrale bombast en militaire marsen'. Dat was de belofte.

Het liep totaal anders. De aanloop naar de 61ste editie van de grootste internationale tentoonstelling (van 9 mei t/m 22 november) stond bol van controverses, protest en tragiek. Het is alsof er een vloek op deze Biennale rust.

Allereerst is Kouoh er niet bij. Een jaar geleden overleed ze onverwachts, ze was pas 58. Vijf curatoren met wie zij had samengewerkt stelden volgens haar eerdere instructies de hoofdtentoonstelling *In Minor Keys* samen. Nadat de organisatie de lijst van honderd landen die een eigen tentoonstelling zouden organiseren bekend had gemaakt, waaronder Rusland en Israël, kwamen er petitie's en protestacties op gang en ontstond er politieke onrust.

Vorige week, tijdens de voorbezoeking van de Biennale, klonk een kakofonie van protest. Niks contemplatie, keiharde statements. Luid en duidelijk. Niet alleen waren er protesten bij de tentoonstellingen van Rusland en Israël, vrijdag werd er zelfs gestaakt. Zo'n twintig paviljoens gingen dicht uit protest tegen de deelname van Israël.

De ogen sluiten, zoals Kouoh had gewenst, was niet mogelijk. Sterker nog, dat leek verkeerdt. Oorlogsgeweld schreeuwde om aandacht. In de stad hingen posters waarop optredens van Oekraïense kunstenaars en schrijvers werden aangekondigd, met daaroverheen op een zwarte strook 'Geannuleerd, omdat de schrijver is vermoord door Rusland'. Her en der waren stickers geplakt met 'Death in Venice - Russia go home!' en er werden flyers verspreid tegen de Israëlische deelname met erop 'No to the genocide pavilion'. Vrijdagmiddag was er een pro-Palestina-demonstratie in de stad.

Tijdens een persconferentie verdedigde Biennale-directeur Pietrangelo Buttafuoco zijn besluit om Rusland en Israël aan de tentoonstelling te laten deelnemen. Verzoeken om 'censuur en uitsluiting' deed hij af als ijdel en lui. Bovendien is de Biennale volgens hem 'de plek waar de wereld samenkomt'.

Controverses, protest, tragiek: het lijkt wel alsof er een vloek rust op deze 61ste Biennale van Venetië. Toch is er ook genoeg kunst te zien die raak is en ontroert.

Door **Anna van Leeuwen** Illustraties **Melanie Corre**

Installatie van Otobong Nkanga, bij de entree van het tentoonstellingspaviljoen van de Biennale.

8

locaties om niet te missen in Venetië
Naast 'In Minor Keys' en de 100 landenexpo's zijn er nog tientallen andere tentoonstellingen.

1 GIARDINI DELLA BIENNALE

In de Giardini staan 28 landenpaviljoens, waaronder dat van Nederland, waar een verontrustende performance is te beleven. Bezoek ook de tentoonstellingen van Denemarken, Groot-Brittannië, Frankrijk, Japan, Oostenrijk en Polen. In het centrale paviljoen is een deel van de hoofdtentoonstelling *In Minor Keys* te zien, met onder meer de kunstwerken van María Magdalena Campos-Pons, Sohrab Hura en Mohammed Joha.

2 ARSENALE DI VENEZIA

In het Arsenale zijn nog eens 25 landententoonstellingen te vinden. Sla hier de tentoonstellingen van Luxemburg, Oekraïne, Turkije en de Verenigde Arabische Emiraten niet over. Ook is hier, binnen en buiten, het tweede deel van de hoofdtentoonstelling *In Minor Keys* te zien. Het gedicht van Refaat Alareer en de video van Nina Katchadourian vind je hier.

3 CHIESA DI SANT'ANTONIN

Nadat Gabrielle Goliaths video-installatie was geweigerd voor de Zuid-Afrikaanse tentoonstelling, vond zij een prachtige nieuwe locatie in deze ontwijde kerk. *Elegy in Venice* is een aangrijpende klaagzang en aanklacht tegelijk. Gelukkig is het kunstwerk aan de censuur ontsnapt. T/m 31/7.

4 COMPLESSO DELL'OSPEDALETTO

Voor de derde keer organiseert Fondazione Between Art and Film van ontwerper, verzamelaar en mecenas Beatrice Bulgari een overweldigende tentoonstelling in Venetië. Dit keer met acht speciaal voor de locatie (een voormalig ziekenhuis) gemaakte video- en mediakunstinstallaties van onder meer Janis Rafa en Lawrence Abu Hamdan.

'The New York Times' oordeelde minzaam dat de glimmende sculpturen niet zouden misstaan in een hotellobby in South Beach

Het werk van de Amerikaanse kunstenaar **Alma Allen** zal voor altijd met Trump worden geassocieerd.

Sculptuur en schilderij van María Magdalena Campos-Pons, waarop Koyo Kouoh en Toni Morrison zijn verbeeld.

Foto's Andrea Avezù, La Biennale di Venezia

Dat is een utopische gedachte. Een afspiegeling van de wereld is dit niet. Op de Biennale zijn volgens de spelregels nationale tentoonstellingen welkom van landen die door Italië worden erkend (waardoor bijvoorbeeld Palestina geen aanspraak maakt op een eigen presentatie). Daarnaast zijn er andere barrières, zoals het verkrijgen van visa, het bijebrengen van geld (cultuurministeries die zich dat kunnen veroorloven spenderen hier honderdduizenden euro's, in sommige gevallen miljoenen) en het vinden van een geschikte locatie.

Wat betreft dat laatste zitten enkele tientallen landen gebeiteld. Zij hebben een eigen paviljoen in het expositiepark, de Giardini, zoals Nederland; of een vaste plek op de andere hoofdlocatie, het Arsenale, een voormalige scheepswerf en militair terrein.

De organisatie van de Biennale verwacht dat landtentoonstellingen worden georganiseerd door een persoon of instantie die daarvoor door de overheid is aangesteld. De overheid laten beslissen over kunst is echter niet zonder risico. Dit keer waren, naast Rusland en Israël, de presentaties van de Verenigde Staten, Australië, Zuid-Afrika en Servië omstreden.

Zo moest de kunst in het paviljoen van de VS volgens nieuwe regels van de regering-Trump 'Amerikaanse waarden reflecteren en aanwakkeren'. Enkele kunstenaars zouden voor die eer hebben bedankt. Uiteindelijk werd de relatief onbekende beeldhouwer Alma Allen (55) afgevaardigd door een recentelijk opgetuigde organisatie die werd geleid door een vrouw die voorheen eigenaar was van een dierenwinkel in Florida. En die kennelijk een goed netwerk heeft.

Met die bizarre voorgeschiedenis maakte Allen geen schijn van kans. Bezoekers lieten het paviljoen links liggen. *The New York Times* oordeelde minzaam dat de glimmende

Seaworld van Florentina Holzinger.

SimbiSiren van Wangechi Mutu. Foto Anna van Leeuwen

sculpturen niet zouden misstaan in een hotellobby in South Beach (Florida).

Over die kunstwerken, de meeste abstract en allemaal *Not Yet Titled* geheten, meldt de zaaltekst: 'Onder hun ontwapenende vrolijkheid schuilt een diepgaande conceptuele, artistieke en filosofische inhoud.' Zo zouden de sculpturen voor het paviljoen de gevaren symboliseren 'die een ongeschoren schaap loopt wanneer het dapper genoeg is om van de kudde af te dwalen'.

Is Allen zelf dat ongeschoren schaap? Een risico nam hij sowieso, en of dat dapper of dom was moet nog blijken. Zijn naam zal voor altijd met de regering-Trump worden geassocieerd, al heeft het paviljoen volgens de zaaltekst 'artistieke autonomie' hoog in het vaandel.

Een andere heikele kwestie had een gunstige afloop. De presentatie van Zuid-Afrika werd last minute geannuleerd, omdat het geselecteerde kunstwerk *Elegy* van Gabrielle Goliath (43) volgens de Zuid-Afrikaanse cultuurminister 'verdeeldheid zou zaaien'. In de indringende installatie worden slachtoffers van femicide en (oorlogs)geweld herdacht door videobeelden van vrouwen die aaneengesloten een toon zingen. Pijnpunt: dit keer zou het kunstwerk onder anderen de Palestijnse dichter Hiba Abu Nada (1991-2023) memoreren.

Gelukkig is *Elegy* door ingrijpen van verschillende (kunst) fondsen en sponsors alsnog in Venetië te zien. De alternatieve locatie, de ontwijde Chiesa di Sant'Antonin, werkt perfect. De akoestiek en de rust van een locatie buiten het Biennalegedruis zijn toepasselijk. Hier lijken de aanwijzingen van Kouoh wel van toepassing: dit is een plek om stil van te worden, stil bij te staan, te luisteren.

De dood is ook nabij in de hoofdtentoonstelling *In Minor Keys*. Pontificaal in de eerste tentoonstellingszaal van het Arsenale hangt het aangrijpende gedicht *If I Must Die* van de Palestijnse dichter, hoogleraar en activist Refaat Alareer (1979-2023). Hij werd vermoord bij een Israëlische luchtaanval in Gaza. De eerste, inmiddels beroemde regels: 'Als ik moet sterven, moet jij blijven leven, om mijn verhaal te vertellen.'

Ook voor kleiner en schijnbaar particulier leed is in de tentoonstelling plek. Zo reconstrueert de Amerikaanse kunstenaar Nina Katchadourian (58) in een video het zelfbedachte ritueel van *recarcassing* ('herkarkassen'). Vroeger probeerde ze op die manier samen met haar broer in zee verdrinken Playmobil-poppetjes nieuw leven te geven. Via nostalgisch speelgoed heeft Katchadourian het op een rake en ontroerende manier over magisch denken, spel, opgroeien, familie en afscheid.

Van de Duitse kunstenaar Carsten Höller (64) zijn de kunstwerken *Geur van mijn moeder* en *Geur van mijn vader* uit 2017 te beleven. Die geuren werden nagemaakt aan de hand van een sjaal van zijn moeder en een hoed van zijn vader, en worden in de tentoonstelling verspreid bij twee bankjes. Ook in andere kunstwerken speelt geur een rol, maar de omstandigheden zijn er niet altijd naar om de geuren goed te ervaren.

Op verschillende plekken is *In Minor Keys* namelijk rommelig en vol; regelmatig is het zoeken welk titelbordje bij welk kunstwerk past. Die wat hectische opzet past niet bij Kouohs nadruk op vertragen, de tijd nemen. Soms krijgen de kunstwerken niet de ruimte die ze verdienen. Een fantastische installatie van de Keniaans-Amerikaanse kunstenaar Wangechi Mutu (53) is bijvoorbeeld in een te kleine zaal geperst.

En dat terwijl er aanzienlijk minder kunstenaars meedoen dan vorige keer; toen liet curator Adriano Pedrosa een recordaantal van 331 kunstenaars en collectieven zien, dit keer gaat het om 111. Wel zijn er meer dan ooit tevoren gemakkelijke plekken gemaakt om te zitten en rond te kijken.

Niet als in de vorige twee edities valt de hoeveelheid textielkunst en keramiek op en zijn er veel relatief onbekende kunstenaars te ontdekken. Kunstenaars uit het mondiale Zuiden zijn zeer goed vertegenwoordigd, met als terugkerende on-

5 PALAZZO CONTARINI POLIGNAC

In *Still Joy - From Ukraine* laten 21 internationale kunstenaars zien wat plezier in tijden van oorlog kan betekenen. Zo lieten kunstenaars Roman Khimei en Yarema Malasjtsjoek een Oekraïense jongen die naar Polen was gevlucht via een robothond zijn school en ouderlijk huis bezoeken. Het is schrijnend om te zien hoe hij (via die robot) contact zoekt met zijn kat en zijn moeder. *T/m 1/8.*

6 PALAZZO TIEPOLO PASSI

De jong overleden Chinees-Canadese schilder Matthew Wong (1984-2019) had in 2024 een adembenemend mooie tentoonstelling in het Van Gogh Museum in Amsterdam. In de kleine tentoonstelling *Interiors* ligt de nadruk op de eveneens bloedmooie kleurrijke en dromerige interieurs die hij schilderde. *T/m 1/11.*

7 SAN GIOVANNI EVANGELISTA

Belarus, een dictatuur, kent geen vrijheid van meningsuiting. De groepstentoonstelling *Official. Unofficial.* Belarus toont werken die zijn gemaakt door kunstenaars die het land zijn ontvlucht. Zij laten voelen hoe beklemmend onvrijheid, surveillance en censuur zijn.

8 GIARDINO MISTICO

De tentoonstelling van het Vaticaan bestaat uit een kloostertuin vol geluidskunst om bezoekers in vervoering te brengen. *The Ear is the Eye of the Soul* is geïnspireerd door de Duitse mysticus Hildegard van Bingen (1098-1179). Onder anderen Brian Eno, FKA Twigs, Patti Smith en Meredith Monk werkten mee. Let op: het is nodig om van tevoren een tijdslot te reserveren.

● Exposities t/m 22/11, tenzij anders vermeld.

●

LEES VERDER OP PAG 16